

MOHORJEV KOLEDAR 2025

Andrej Šalehar

ANTON HUMEL O PRAHI MATICE S TROTI

(1773)

Praha pomeni spolno združevanje matice in troto v med paritvenem izletom. Številni raziskovalci so proučevali, kako poteka oplemenjevanje matic, in pogosto menili, da se to dogodi v panju ob dotikanju troto v matico, plemenitve pa ni videl nihče. V Janševi knjigi *Abhandlung vom Schwärmen der Bienen* (1771) je bil posebne pozornosti deležen opis prah matice s troti v zraku. Ta zapis so šteli celo za zmoto, in da bi jo dokazali, so v dnevnem časopisju kar trikrat razpisali nagrado 20 oziroma 30 ducatov tistemu, ki bi potrdil, da je matica oprášena že v panju. Še pred Janšo so praho matice s troti v zraku, ki je izvirno slovensko odkritje, poznali gorenjski čebelarji, pisali pa so o tem drugi slovenski čebelarji. Med njimi je o prahi matice s troti v zraku zelo pomembna objava Antona Humla.

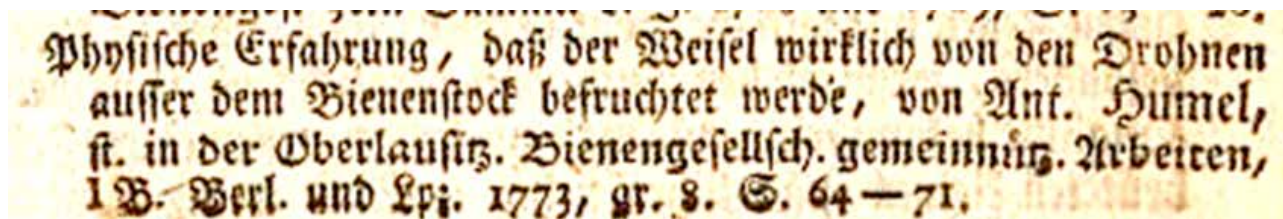
Kdo je Anton Humel? Njegova biografija ni poznana, iz raznih virov (rokopisi v arhivu RS in splet) pa lahko razberemo, da je bil mestni kirurg, ranocelnik v Ljubljani in ljubiteljski čebelar.

O svojih opažanjih prah matice (1769) je s pismom (1771) seznanil Kranjsko kmetijsko družbo. Ta je za oceno in presojo ugotovitev zaprosila slavna slovenska čebelarja Mateja Furlana in Petra Pavla Glavarja. V Arhivu Republike Slovenije je shranjeno Humlovo pismo z dne 25. septembra 1771 z naslovom: *Praktische Eröffnung dass der Weiser wirklich von den Thränen ausser den Bienenstock befruchtet wird* (prevod po Miheliču: Sporočilo iz prakse, da matico res troti zunaj panja obhodijo).

Prevod Humlovega pisma je v Slovenskem čebelarju objavil Mihelič (1948), na tem mestu ga povzemamo:

Humel, mestni kirurg iz Ljubljane, v uvodu pojasni, da je še vedno nerešeno, ali matico troti

obhodijo ali ne. Zaradi tega je bil na to pri svojem čebelnjaku še posebej pozoren. Junija 1769 je opazil pri drugem roju že naslednji dan, da so se čebele prašile, da je bila matica na bradi in potem je odletela v zrak. Vrnila se je čez pol ure in takoj je zlezla v panj, kamor ji je sledilo okoli 40 čebel. To je prvič videl po petletnem čebelarjenju in povprašal je o tem izkušene čebelarske očance, katerih je tu v deželi zelo veliko. Povedali so, da jim je to že davno poznano, da so videli v tem vselej dobro znamenje, če je matica tako zgodaj izletela in prišla domov z belim ustjem. Humel je to opazil pri novem drugem roju in še večkrat pri naslednjih rojih in naslednja leta. Podrobneje mu je to pojasnil duhovnik Matej Furlan, ki je bil izkušen in slaven čebelar. Povedal je, da njegova opazovanja niso nič novega, ker je v času svojega dvaindvajsetletnega čebelarjenja to velikokrat opazil. Pripovedoval je tudi, da je dvakrat videl, kako je kepa troto v padla pred čebelnjakom na

64 Abhandlungen und Erfahrungen

V.

Phyſiſche Erfahrung, daß der Wensel
wirklich von den Drohnen auſſer den
Bienenſtock befruchtet werde, von An-
ton Humel, Stadtchirurgo in Yanbach
im Herzogthum Crann, der Societät
geſandt.

Gemeinnützige Arbeiten ..., 1773, 64,
vir: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/file?uodid=24960&id=50046>

tla, in ko jo je pregledal, je vedno našel v sredini matico, ki je bila združena s trotom.

Humel zaključuje, da je zdaj pojasnjeno, da se matica opravi s troti v zraku in spodbuja druge čebelarje, da naj bodo na to pozorni, da se sami o tem prepričajo. Še posebej pa to svetuje tistim, ki o tem dvomijo ...

Glavar (1771) v mnenju že na samem začetku pove, da g. Humla sicer ne pozna, a njegovo delo zasluži vse priznanje, ker so tudi njemu izkušeni gorenjski čebelarji pripovedovali o prahi matice s troti v zraku in da je to večkrat videl tudi sam. Tako o tem ne more biti več dvoma. Matica po sprašitvi ne dovoli več združitve in razen z rojem ne zleti več iz panja ter ostane plodna vse življenje. To razlaga tudi v svoji učni knjigi *O praktičnem splošnem čebelarstvu*, ki jo pravkar piše. V nadaljevanju podrobno opiše prašenje. Omenja, da sam še ni imel take sreče kot Matej Furlan, da bi našel pred čebelnjakom na tleh kepo trotov, kjer je bila vedno na sredi matica sprejeta z enim trotom. Na koncu zaključi s priporočilom kmetijski družbi, da naj, če se ji bo zdelo vredno, to njegovo pismo pošlje čebelarški družbi v Zgornji Lužici s priporočilom, da Humlov zapis objavi v svoji čebelarški publikaciji.

OBJAVE O HUMLOVEM OPAZOVANJU PRAHE MATICE (1769, 1772, 1773)

Kranjska kmetijska družba je s Humlovim zapisom seznanila čebelarško družbo v Zgornji

Lužici, priložila oceni Glavarja in Furlana ter dodala, da so te nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti.

Čebelarška družba v Zgornji Lužici je o Humlovem opazovanju prahe matice v letu 1769 najprej poročala leta 1772 (*Geschichte ... Bienen-gesellschaft*). V sestavku z naslovom *Naravoslovni prispevki* je v šestem poglavju (str. 5–6) zapisala, da ... *poročajo trije izkušeni avstrijski (slovenski?) poznavalci čebel o njeni oploditvi s prašenjem z moškim semenom izven panja, nekaj dni po rojenju, kar je jasno videl gospod Anton Humel, mestni kirurg v Ljubljani, kar je najprej sporočil družbi. Temu je sledila Kranjska kmetijska družba, ki je poslala naši družbi skupaj z mnenji dveh gospodov, namreč gospoda Petra Pavla Glovarja iz Lanšpreža in gospoda Mateja Furlana iz samostana v Mekinjah, ki to potrjujeta na osnovi svojih dolgoletnih izkušenj. To se dogodi večinoma od drugega do dvanajstega dne po nastanku roja v času prahe, ko matica izleti in se pusti oploditi ter se vrne z belim nitjem pokritim zadkom. Prosimo vse ljubitelje čebel, da so na to pozorni in da si vzamejo za to čas in potrpljenje za opazovanje.*

Schirach (1773) je objavil: *III. Begattung der Königin mit Drohnen im Stock* in sporoča: *Morda se sedaj v tej nepojasneni zadevi kaže nov pogled, ki so ga odkrili trije avstrijski (slovenski?) poznavalci čebel. Kranjsko cesarsko kraljevo društvo za poljedelstvo in koristne spretnosti nam je sporočila te nove ugotovitve kot vredne pozornosti. Gospod*

Glovar in gospod Furlang (Furlan), oba častita duhovnika iz Kranjske, in gospod Humel, mestni kirurg iz Ljubljane, so vrsto let potrjevali oplemenjevanje (praho) matice izven panja med tako imenovanim opoldanskim oploditvenim plesom. Najbolj jasno so to potrjevali pri rojenju. Matice so se vračale z belim zadkom in trote so našli proste okoli mlade matice ali pa v travi. To poročilo smo sprejeli z naklonjenostjo. Javno smo ga predstavili in kakor hitro bodo to potrdili verodostojni možje, ga bo družba tudi sprejela kot fizično resnico.

Celotno sporočilo Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je čebelarska družba v Zgornji Lužici objavila leta 1773 v *Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz: die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend Abhandlungen und Erfahrungen* (Fizična izkušnja, da troti resnično oplodijo matico izven panja, od Antona Humla, mestni kirurg v Ljubljani na Kranjskem, ki jo je poslal družbi).

Uredništvo revije je v svojem polemičnem zapisu na koncu objave zaprosilo: »Iščemo torej prijatelje čebel, ki imajo čas in so potrpežljivi, da bi bili na povedano pozorni in to potrdili.« Zapis zaključijo z latinskim pregovorom: *Oculi plus vident, quam oculus* (pribl. »več oči več vidi«).

Objavo skrajšanega članka *Praktische Eröffnung eines Binnen Liebhabers, dass Weiser wirklich von Trohnen ausser den Binnenstock befruchtet werde* brez navedbe avtorja najdemo tudi v *Wochentliches Kundschaftblatt des Herzogthum Krain* (1775).

POMEN HUMLOVE OBJAVE O PRAHI MATICE S TROTI V ZRAKU (1774)

Johann Georg Krünitz (1728–1796), nemški enciklopedist, naravoslovec in zdravnik, je leta 1774 izdal knjigo *Das Wesentlichste der Bienen-Geschichte und Bienenzucht* (Najpomembnejše iz zgodovine čebel in čebelarstva).

Podrobno opisuje tudi praho in kot primer prahe matice s troti v zraku navaja objavo Humla (1773) (str.162):

Objava je nesporen dokaz velikega pomena originalnega prispevka Antona Humla k poznavanju prahe matice.

Wochentliches Kundschaftblatt des Herzogthum Krain – objava o prahi matice s troti v zraku. 1775, str. 321, vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J2U13JE7>

ZAKLJUČEK

Objava je bila v času, ko so še ugibali o načinu oploditve matice, veliko presenečenje za svetovno čebelarsko strokovno javnost. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvirno slovensko odkritje, o katerem je še pred Humlom kot prvi na svetu pisal Scopoli (1763) in kar nekaj desetletij je trajalo, da je bilo to v svetu tudi priznано.

LITERATURA

- Arhiv RS. SI AS 869 Glavar Peter Pavel, 1751–1784. <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/file?uodid=24960&id=50046> (pridobljeno 23. 9. 2024).
- Krünitz, Johann Georg. *Das wesentlichste der Bienen-Geschichte und Bienenzucht*. Berlin, 1774. <https://www.e-rara.ch/zut/content/zoom/7396897> (pridobljeno 23. 9. 2024).
- Mihelič, Stane. »Kako so opazovali praho matice leta 1769.« *Slovenski čebelar* 50, št. 1/2 (1948): 22–26. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-I0BFYIUY> (pridobljeno 23. 9. 2024).
- Šalehar, Andrej, in Jasmina Šivic. *Prahamatice s troti v zraku, izvirno slovensko odkritje: najstarejše kronološko urejene objave*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: samozaložba, 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J2U13JE7> (pridobljeno 23. 9. 2024).